

MODERN BİLİM ÜZERİNE BİR ELEŞTİRİ

Fatih TOPALOĞLU(*)

ÖZ

Modern bilim, bilgiye ulaşma ve onu kullanma konusunda oluşturduğu olumlu etkiyle insanî çabaların daha sonuç alıcı bir noktaya ulaşmasını sağlamıştır. Ne var ki o, bilgiyi insanın varoluşsal bütünlüğü içinde ele almayarak insanın duyuşsal yetilerine hapsedmekle eleştiriye açık hale gelmiştir.

Bu çalışma, modern bilimin bilgiye sahip olma konusunda gösterdiği otoriter tutuma yönelik bazı eleştiriler sunma çabasının bir sonucudur.

Anahtar Kelimeler: *Bilim, bilgi, bilimcilik.*

ABSTRACT

A Critics to Modern Science

Modern science, has been enabled humanitarian efforts to get more nominal point by the positive effect of using and reaching the information. But, it has left itself open to criticism by not dealing the information in existential integrity of human and confining humans to his sensory faculties.

This study is the reaction of presenting some criticisms against authoritarian approach of modern science while getting information.

Keywords: *Science, knowledge, scientism.*

* Dr., Erzurum Nurettin Topçu Sosyal Bilimler Lisesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmeni (topaloglu37@hotmail.com).

Giriş

Bilim bize, ‘zaman ve mekân dünyasında var olan şeylerin, olgu ve olayların yapılarını, onlar arasındaki sebep-sonuç bağlantılarının oluşturduğu düzeni keşfetmeyi, bu konuda elde edilen verileri dedüktif bir sistem içinde toplamayı ve nihayet bütün olup bitenlerin hangi temel yasalara göre cereyan ettiğini belirlemeyi gaye edinen beşeri faaliyetler¹ hakkında bilgi sunmaktadır. Bilimin kâinatta vuku bulan olaylar hakkında deney, gözlem ve tefekkür sonucu elde edilip biriken bilgilerin objektif metotlarla yeni bir bilgi üretimi olduğu kabul edilmektedir. Tabiat kanunlarını bilmek, bu kanunlardan yola çıkarak uygulamaya yönelik bilgi üretmek ve üretilen bilgiyi kullanarak doğa güçlerini denetim altına almak da bilimin temel işlevleri arasındadır.² Doğrusu bilim bu amaçlarını yerine getirmek için hatırı sayılır bir çaba ortaya koymak durumunda kalmıştır. Âlemi ele alarak anlamak uğruna bazı bilim dallarının ortaya çıkışının yüzyıllar aldığı ifade edilmektedir. Böylece ortaya çıkan tabiat bilimlerinin her bir dalı 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ikinci yarısında hem derinleşmiş hem de genişlemiştir.³ Bilim bugün teknoloji aracılığıyla günlük yaşantımızı öyle radikal bir şekilde değiştirmiştir ki, ona yönelik eleştirel her bakış ilerlemeye ve teknolojik gelişmelere karşıtlıkla suçlanmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, bilimin âlemi anlama çabası içerisinde gösterdiği bu tutum sayesinde çevremizde olup bitenleri anlamlandırma imkânına erişmiş bulunuyoruz. Bilindiği gibi tecrübe dünyasında bir düşüncenin veya tutumun makul olması, onun mevcut ilmî veri ve sonuçları ışığında anlam ifade etmesine bağlıdır.⁴ Ve bilim bize bu imkânı sunmaktadır.

Peki, bilim bu iddialı hedeflere ulaşabilmek için nasıl bir yol takip etmekte, hangi araçları kullanmaktadır?

Bilim, belirlediği alandaki olgu veya olayların tabii süreçlerini inceleyerek bir yargıya ulaşmaya çalışır. O, bunu birtakım olay grupları arasındaki ilişkiyi tespit ederek yapmakta ve bu tespit sonucu tabiatta bir düzenlilik aramaktadır.⁵ Yani, tabiat kanunları, varlıkların niteliklerinden veya tekrarlanabilen bağlantılarının matematiksel ifadelerle ortaya konduğu, içerisinde mitolojik veya kurgusal açıklamaların yer almadığı, deney ve gözleme dayalı

1 Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İzmir, 1999, s. 270.

2 Yıldırım, Cemal, *Bilimsel Düşünme Yöntemi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 81.

3 La Chatlier, Henry, *Tecrübi İlimlerde Metoda Dair*, çev. Avni Yakalıoğlu, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955, s. 34.

4 Aydın, a.g.e., s. 96.

5 Bolay Süleyman, Hayri, *Emile Boutroux'da Zorunsuzluk Doktrini*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1999, s. 143.

bir nitelik arz eder. Tabiat kanunları böylece tabiat olaylarını açıklayabilecek bağıntılarla onları birbirine bağlar. Dolayısıyla tabiat kanunları ‘şunlar şunlara neden olur’ formundaki ifadelerdir. Özetle bilimsel açıklamanın üç temel özelliği vardır: Önceden kestirilebilirlik, genellenebilirlik, olgu ve olayların bir birlik içerisinde toplanabilirlik.⁶

Belirtmek gerekir ki burada tabiat kanunlarının mahiyeti ve yöntemi hakkında kısaca vermiş olduğumuz bilgilerle, bilimin bizatihi kendisi gibi mutlak bir gerçeklik ifade etmemektedir.

Modern Bilimin Mutlak Hakikat İddiasının Değerlendirilmesi

Mircea Eliade *İmgeler ve Simgeler* adlı eserinde, yoğun bir şekilde kutsallıktan arınan modern insanın manevî hayatının içeriğinin bozulmuş, ancak yine de hayal gücünün matrislerini kıramamış olduğunu söyler. Ona göre, iyi denetlenemeyen alanlarda koskoca bir mitolojik çöp yığını varlığını sürdürmektedir. Doğru bir şekilde ortaya konulamayan ‘aşkın’ın yansımaları yanlış ve tutarsız da olsa düşüncede belirmektedir.⁷

Doğrusu insan zihni yalnızca burada ve şimdi; somut ve açık olanla yetinmemekte, daha önce şahit olduğu olayların imajlarını saklama, geleceği düşünme, düşünce gücüyle mümkün dünyalar kurabilme gibi yetilere de sahip olabilmektedir. Bunların hepsi onun fizikî objeler, tabii varlıklar ve şahıslar gibi bilişsel alanların sınırlarını aşma yeteneğine de sahip oluşundandır.⁸ Buna göre, zihnimiz bir yandan Searl tarafından “dışsal realizm” diye adlandırılan niyetli pek çok eylemimizin (yemek yeme, yürüme, araba kullanma vb.) gerçekleştirilmesinde olduğu gibi “tabii” olarak kabul ettiği bir alanla ilgilenebilir.⁹ Diğer yandan doğrudan doğruya algıladığının ötesine geçerek yepyeni imaj ve görüntülerle kendine farklı dünyalar kurabilir, hatta “efsaneleştirme” diyebileceğimiz bir ameliye ile gerçekten de algıladığı nesne ve olayları farklı şekillerde yorumlayabilir. Böylece insan muhayyilesi efsaneleyle gerçekle olan ilişkisini kurarken bazen mistikleştirme, bazen de çarpıtma şeklinde bir yol izler. Gerçek ortada olmasına rağmen, onu anlamlandırmak için başvurulan efsanevî iletişim biçimi, sonuç olarak gerçeği tahrif edebileceği gibi, gerçeğin derinliğine nüfuz etme imkânı da sağlayabilir.¹⁰

6 Koç, Turan, *Din Dili*, Rey Yayıncılık, Kayseri tsz., s. 148; Swinburne, Richard, *The Concept of Miracle*, St. Martin's Press, Macmillan, 1970, s. 23.

7 Eliade, Mircea, *Images and Symbols*, Trans. Philip Mairet, Search Book, New York, 1969, s.18.

8 Pyysiäinen, Ilkka, “Mind and Miracles”, *Zygon*, 37, Chicago, 2002, s. 732.

9 Searle, John R., *Zihin Dil ve Toplum Gerçek Dünyada Felsefe*, çev. Alaattin Tural, Litera Yay., İstanbul 2006, s. 49.

10 Kutluer, İlhan, *Modern Bilimin Arka Planı*, İnsan Yay., İstanbul, 1985, s. 14.

Bu noktada insan zihninin zihin dışında meydana gelen bir nesne veya olayla bir çeşit ilişki kurabileceğini ifade edebiliriz. Bu ilişkide zihin, karşılaştığı olay ve fenomenleri tecrübî olarak yaşar, onu sahip olduğu inançlarla ilişkilendirerek kendi görüş ve anlayışına göre yorumlar.¹¹ Burada zihnin yaşadığı tecrübe karşısındaki başlıca ve en asli özelliğinin “bilinç” olduğunu ve bilincin bu tecrübeyi de diğer tecrübeler gibi öznel bir şekilde yaşadığını belirtmeliyiz. Bu tecrübe Searl’ün tabiriyle “birinci şahıs varoluş kipi”ne sahiptir. Örneğin bir ağrı ancak onu yaşayan bir fail yani özne tarafından yaşanmış olarak mevcuttur.¹² Bilincin bu özelliği, onun bilimsel bir açıklamasına sahip olmaktan bizi alıkoymaktadır. Ancak yine de, bilinç durumları sürekli bir içeriğe sahip olmaları yönüyle epistemik bir niteliğe sahiptir. Nihayet “bilincinde olmak” sözüyle “bir şeyin bilincinde olmak” kastedilmektedir. Benzer bir şekilde Schleiermacher, bir olayın nitelendirilmesinde gözlemcinin zihinsel durumunun önemli olduğunu söyler.¹³ Dolayısıyla dünyada karşılaştıklarına karşı dinî bir bakış sahibi olan bir kimse, pekâlâ herhangi bir olayı da bu bağlamda nitelendirebilir.

Konunun bu şekilde ele alınması bizi doğrudan doğruya “algı” problemiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Algının ele alınması ile biz, duyu tecrübesinin maddi objeyle ilişkisi konusunda bir açıklama ve karşımızda bulunan obje hakkındaki inancımızın temelleri hakkında bir görüş sahibi olabiliriz. Tecrübî bilgimizin doğrudan bir bilgi kaynağı olmasına karşın diğer bilgi kaynaklarımız dolaylı ve çıkarımsaldır. Quinton’a göre bu konuda en uç görüşlerden birisine sahip olan Hume, tecrübeden olguya geçişin bir çeşit yanlışlığa dayandığını iddia eder.¹⁴ Hâlbuki Locke, “nedensel teori”si ile sağlam temellere dayanan bir obje-tecrübe ilişkisinin mümkün olduğunu ve tecrübî bilginin inanç için iyi bir delil olabileceğini belirtir.¹⁵

Bilim, bilginin ölçüsü müdür? Bilmenin yegâne yolu bilim yöntemlerini geçerli saymaktan mı geçmektedir? Bilim adı altında geçen bütün faaliyetler aynı şeyi mi ifade etmektedir? Bilimin ortaya koyduğu iddialar ve kullandığı teknik ve yöntemler eleştiriye açık mıdır?

Burada bilimin, anlamanın tek geçerli yolu olduğu ve bir şeyi doğrulamak ya da yadsımak için bilimden başka herhangi bir yöntemin olmadığı

11 Pyysiäinen, a.g.m., s. 738.

12 Searle, a.g.e., s. 53.

13 Schleiermacher, Friedrich, *On Religion*, Trans. and ed. by Richard Crouter, Cambridge University, Cambridge, 1988, s. 104.

14 Quinton, A. M., “The Problem of Perception”, *Perceiving Sensing and Knowing*, ed. Robert J. Swartz, University of California Press, London, 1964, s. 497.

15 John Locke, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Kabcacı Yay., İstanbul 1992, s. 115.

şeklindeki iddiaları tartışarak, tabiat hakkındaki bilgilerimizin temellerini sorgulamak istiyoruz.

Gerçekten de bilimin maddenin hareketlerini, onu yöneten yasaları bulgulayan ve bunları kuramsal olarak önceden kestirebilen bir “bilme yöntemi” olarak tarif ettiğimizde, onun bu konuda bir ölçüt olarak ortaya konabileceğini kabul etmiş oluruz. Ancak, belirtmek gerekir ki bunun ne ölçüde başarılı bir faaliyet olacağı yine de su götürmez bir hakikat olarak ortaya konamayacaktır. Doğrusu bilime karşı duyulan güvenin aşırı bir şekilde abartılması ve onun dinsel bir kılığa sokulması; şaşmaz, kesin yasalar ortaya koyduğu düşüncesi ile sonuçlanmıştır.¹⁶ Bu düşüncüyü savunan bilim felsefecileri, Feyerabend’in tabiriyle “kendilerinden önceki Roma Kilisesi’nin savunucuları” gibi davranmaktadırlar. “Bir zamanlar din bilimsel retoriğin cephaneliğindeki belli tartışma ve ikna yöntemleri kendilerine şimdi bilimde yeni bir mekân bulmuştur.”¹⁷ Böylece bilimin üstünlüğünün onun doğasından geldiği varsayımı, bilimin de ötesine geçerek herkes için bir iman nesnesi haline gelmiştir.

Kendinde bu denli bir güç vehmeden bilimsel önermelerin eski tabirle yakîn ifade ettiği iddia edilmiştir. Böylece doğa yasalarıyla bilim yasalarının, bir eşitliğin iki tarafında yer alacak şekilde özdeşleştirilmesi, bilim yasalarının, taşıdığı kesinliğe kayıtsız şartsız inanılması sonucunu ortaya çıkarmıştır.¹⁸ M. Şekip Tunç bu konuda, “bugünkü ilmimiz kâinatın mutlak bir aklilik içinde olduğunu kabul etmek için bize hak verdirecek gibi değildir. Zaten ilim hiçbir hadiseyi ebedi ve mutlak olarak açıklayamıyor. Bu sebepler zincirindeki boşlukları tamamlasak bile mutlak bir ilk sebebe varacak değiliz. Çünkü ilmimiz daima izafi ve şartlı olarak kalacaktır”¹⁹ demektedir.

Peki, bugünkü bilim anlayışının mümkün tek doğru bilgi yolu olduğu iddiası doğru mudur? Wallace Russell, bilim adamlarının ortaya attığı her yeni hipotezi kabul etme konusunda kafamızın oldukça karmaşık olduğunu söyleyerek, “prensipte olarak biz biliyoruz ki hiçbir bilimsel kanun mutlak bir güven garantisi edemez. Bilim tarafından ortaya konulan dünyanın bilgisi her zaman açık ve revizyon konusudur”²⁰ der. Poincare de bilimsel teorilerin tarihsel bir gelişim gösterdiğini ve bu yüzden belli bir müddet için ‘doğ-

16 İnam, Ahmet, “Bilimi Eleştirmek”, *Felsefe Dünyası*, 5, Ankara, 1992, s. 5.

17 Feyerabend, P., *Özgür Bir Toplumda Bilim*, çev. Ahmet Kardam, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1999, s. 100.

18 Kutluer, a.g.e., s. 140. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Medavor, P. B., *The Limits of Science*, Harper Publishes, New York, 1986.

19 Tunç, M. Şekip, *Bir Din Felsefesine Doğru*, Türkiye Yay., İstanbul, 1957, s. 33.

20 Russell, Wallace, “Beyond Scientism”, *Zygon*, vol. 2, Chicago, 1967, s. 157.

ru' kabul edildiklerini söyler.²¹ Bu durum Guenon'un tabiriyle "bilimin salt değişim dünyasına kapanması"²² anlamına gelmektedir. Böylece sağlam ve kararlı bir dayanak noktası bulamayan bilim, ihtimallere, tahminlere ya da salt farazî kurgulara indirgenmiş olmaktadır. Demek ki, bilimsel teorilere mutlak doğrular gözüyle değil, itibari gerçeklikler olarak bakılmalıdır.²³ Hâlbuki bilim insanının doğru bilgiye ulaşmasını mümkün kılan yollardan sadece birisidir²⁴ ve insanlar çok değişik bilme biçimlerine, var olanla bağlantı kurarak faaliyette bulunma yollarına sahiptir.²⁵

Belirtmek gerekir ki, bilimsel teorilerin değişme ve gelişme potansiyeline sahip olması, her ne kadar bilimin mutlaklık iddialarını geçersiz kılsa da, onları güçlendiren bir durumdur. Bilimdeki gelişmelerin bir enkaz yığını haline gelen kalıntılarından, bilimin iflası sonucuna varmak oldukça yanlıştır. Poincare'nin de isabetle belirttiği gibi bu oldukça üstünkörü bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım bilim teorilerinin amaç ve rolünü kavramaktan uzaktır.²⁶ Zira bu enkazın yeni bulgu ve belgelerin temelini oluşturduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu anlamda bilimsel bilginin elde edilen yeni bilgi ve deneyimlerle daha fazla pekiştirileceği gibi değişme hatta sarsılma olanağı da vardır. Bu durum onun mutlak anlamda kesin bilgiye ulaşma iddiasını ortadan kaldırmış ve onu "bilme"nin emin olmak demek olduğu geleneksel anlamdaki bilgiden ayırmıştır.²⁷

Modern bilim anlayışı, bilimleri aşan her şeyi inkâr ederek veya en azından "bilinmez" ilan ederek onları bağımsız kılmaya çalışmıştır.²⁸ Ancak belirtmek gerekir ki bu anlayışın, duyularımızla edindiğimiz bilgileri, elde edebileceğimiz en güvenilir bilgi olarak değerlendirmesine karşın, birçok aydınlanma düşünürü bu bilginin ilkesel olarak kesin oluşundan kuşku duymuştur.²⁹ Guenon'a göre, Rönesans bir ilerlemeyi değil de insanın kendisinin, gerçek ilkelerin gösterdiği şekilde yol almak için sahip olduğu yetenek ve imkânların budanarak belirli bir alan içersine sıkıştırılmasını temsil

21 Poincare, H., *Bilim ve Varsayım*, çev. Fethi Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara, 2001, s. 204.

22 Guenon, René, *Modern Dünyanın Bunalımı*, çev. Mahmut Kanık, Hece Yay., s. 84.

23 Kutluer, İlhan, *Bilimsellik Üzerine*, Beyan Yay., İstanbul, 1983, s. 19.

24 Kuhn, T., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyuş, Alan Yay., İstanbul, 1982, s. 8.

25 Tuna, Korkut, *Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine*, İstanbul Edebiyat Fak.Basımevi, İstanbul, 1993, s. 9.

26 Poincare, a.g.e., s. 179.

27 Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2010, s. 42.

28 Guenon, a.g.e., s. 83.

29 Giddens, a.g.e., s. 49.

eder.³⁰ Artık geriye sadece ‘din dışı’ felsefe ve ‘din dışı’ bilim, yani gerçek enlektüalitenin inkârı, bilginin en alt düzeyde sınırlandırılması, hiçbir ilkeye bağlı olmayan olayların empirik ve analitik incelenmesi, bir yığın anlamsız ve belirsiz ayrıntılar içinde dağılma, durmadan birbirlerini çürüten asılsız varsayımların ve Modern uygarlığın mevcut teküstünlüğünü oluşturan pratik uygulamalar dışında hiçbir sonuca götürmeyen eksik görüşlerin birikimi kalmıştır. Aydınlanma filozoflarının Modernlerin önünde açtıkları akıl, akıl dışı olan her şeyi aklın ilerlemesine bir direnç olarak algılar.³¹ Özellikle 19. yüzyıl pozitivist bilim anlayışı ile yalnızca insanın çıplak gözlem alanına giren şeylerin bilimsel bilgiye konu olabileceği ve bilgilerimizin geçerliliğinin fizikî bilimlere gibi daha sistematik bir mantıksal yapı gösteren bilimlere yaklaştıkça arttığı iddia edilmiştir.³² Bu bilim anlayışının dayandığı deneyci bilim kuramı, mantıksal ve tümevarımsal yollardan bilgiye ulaşılabileceğini varsaymaktadır. Bu yöntemin temelini oluşturan katı doğrulama ilkesine göre ise bir iddianın doğru olabilmesi için onun duyu verileriyle sonuç alıcı bir şekilde doğrulanabilir olması gerekmektedir.³³ Doğrusu Ströker’in de haklı olarak belirttiği gibi, bir yasaya ulaşabilmek için genel gözlem olgularının tüm kapsamıyla yani her yerde ve zamanda aynı olduklarının bilinmesi gereklidir. Ne var ki tümevarım, sınırlı bir uzay ve zaman dilimi içindeki olguların gözlenmesinde sınırsız kapsamda sonuçlara ulaşma yönteminden başka bir şey değildir. Buna göre, tümel önermeler asla tamamen doğrulanamazlar; olsa olsa büyük bir kabul edilebilirlik oranı içinde, daha sonraki gözlemlerle gitgide daha çok doğrulanabilirler. Öyle görünüyor ki genel ifadeler için ancak çeşitli “doğrulama dereceleri”nden söz edilmektedir.³⁴

Kanaatimizce bilimsel bilgiye bu denli bir önem atfetmek, onu taşıyamayacağı bir sorumluluk altında bırakmak demektir. Bilimin gözlemsel olguları açıklamadaki başarısına karşın gerçeğe ulaşmada tek başına yeterli olamayacağını, zira evrenin anlam ve düzeni, canlıların sergiledikleri ereksel davranış biçimleri gibi konuların bir şekilde açıklama dışı kalacağı açıktır. Bu konularla uğraşmayı metafiziğe eğilimli olmakla suçlamak³⁵ da probleme çözüm getirmemektedir. Epistemolojisinde bilginin tek güvenilir yolunun bilimsel yöntem olduğunu ifade eden ve “bilimcilik” diye nitelendirilen bu yaklaşım tarzı, aslında Barbour’un da belirttiği gibi, bilime kendisinde ol-

30 Guenon, *a.g.e.*, s. 47.

31 Touraine, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Hülya Tufan, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1995, s. 46.

32 Kutluer, *a.g.e.*, s. 20.

33 Koç, *a.g.e.*, s. 150.

34 Ströker, E., *Bilim Kuramına Giriş*, çev. Doğan Özlem, Gündoğan Yay., Ankara, 1995, s. 43.

35 Yıldırım, *a.g.e.*, s. 82.

mayan bazı idelere ulaşma işlevi yüklemekten başka bir şey değildir. Bunun anlamı ise sadece belirli bir alanda geçerli olanı bütün beşerî bilgi alanlarına, hiçbir ayırım gözetmeksizin yaymaya çalışmak demektir.³⁶

E. Boutroux, kanunların zihnin özel bir halinden çıkmadığını ve bunların matematik hakikatlerin analitik bir devamı olmadığını, aynı şekilde a priori sentetik hükümlere de dayanmadığını belirttikten sonra pozitivistlerin tümevarımcı yaklaşımlarıyla ilgili şunu söyler: “Eskiler, tecrübeden evrensel kanunları ve zorunluluğu değil, sadece genel ve muhtemel olanı çıkarmaya çalışıyorlardı. Hâlbuki yeniler için tümevarım sihirli bir kelime olup, onunla tikelden tümeli, zorunsuzdan zorunluyu çıkarıyorlar. Ne var ki modern tümevarımcılar, ne kadar metodik olursa olsun, tecrübenin gösterdiği gözlemden öte bir bilgiye ulaştıramaz.”³⁷ Dolayısıyla üzerine bilimsel yasa ve teorilerin inşa edileceği tam anlamıyla güvenilir bir temel teşkil etmezler.³⁸ Poincare “Kanunlar Tahavvül Eder mi?” adlı makalesinde ‘Âlem mütema-diyen tahavvül ederken tabiat kanunlarının tebeddül etme istidadına sahip olup olmadıkları’³⁹ nı sorgular. Wallace Russel’a göre, bilimsel kanunlar bize mutlak bir güven garanti edemez. Bundan dolayı da her zaman değişimlere açık olmak zorundadır. Aslında bilimin yumuşak karnı gibi görünen bu durum, aynı zamanda onun en güçlü yönüdür de. Zira bilimin revize edilebilirliği, doğruluğu konusundaki kanaatlerimizi sağlamlaştırır.⁴⁰ Feyerabend ise gelinen noktadan bir adım daha ileriye giderek “bilim için ne denli gerekli ya da temel olursa olsun, her hangi bir kural verildiğinde öyle durumlar oluşabilir ki, orada kuralı göz önüne almamak bir yana zıddını bile uygulamak mümkün olabilir” der.⁴¹ Ona göre, bilimin değişmez, genel geçer kurallarla işlemesi gerektiği düşüncesi, hem gerçekçi değil hem de zararlıdır. Bu konuda Feyerabend’in önerdiği yöntem şudur: “Biz bilimsel etkinliklerimiz sırasında önce bir tahminde bulunuruz. Tahminlerimiz doğruysa ondan çıkarılacak sonuçların neler olabileceğini hesaplarız. Daha sonraysa deney ve deneyimlerimiz yardımıyla, bu sonuçların doğrulanıp doğrulanmadığını araştırırız. İşte bu yöntem bilimin anahtarıdır.”⁴² Russell’a göre de, ateşin

36 Barbour, Ian, *Bilim ve Din: Çatışma-Ayrışma-Uzlaşma*, çev. Nebi Mehdi, Mübariz Camal, İnsan Yay., İstanbul 2004, s. 35; Nasr, S. Hüseyin, *İnsan ve Tabiat*, çev. Nabi Avcı, Ağaç Yay., İstanbul, 1991, s. 22.

37 Boutroux, Emile, *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında*, çev. Ziya Ülken, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1998, s. 36.

38 Chalmers, Alan, *Bilim Dedikleri*, çev. Hüsamettin Arslan, Vadi Yay., Ankara, 1997, s. 70.

39 Poincare, H., “Kanunlar Tahavvül Eder mi?”, çev. M. İlhami, *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, İstanbul, 1927, s. 1.

40 Russell, a.g.m., s. 155.

41 Feyerabend, P., *Yönteme Hayır*, çev. Ahmet İnam, Ara Yay., İstanbul, 1991, s. 29.

42 Feynman, Richard, *Fizik Yasası Üzerine*, çev. Nermin Arık, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 1995, s. 184.

elini birkaç defa yakmasından sonra ‘ateş yakar’ sonucuna ulaşmış olan bir kimse kabaca bilimsel bir yöntem takip etmiş demektir. Bu örnekte hem gözlem hem de genelleme yöntemleri takip edilmiştir.

Katı doğrulamacı bilim anlayışının temel kriter olarak öne sürdüğü ‘anlamli’ olma ifadesinin bizzat kendisinin bilimin kendine uygulanması açısından bazı problemlerin oluştuğunu belirtmemiz gerekir.⁴³ Aslında ‘doğrulama’ ile ‘anlamli olma’ arasında bir özdeşlik kurulduğunda, özellikle bilimde genel yasalar olarak kabul edilen ifadeler konusunda birtakım güçlükler ortaya çıkmaktadır.⁴⁴ Öncelikle bilimin kendi sahasındaki faaliyetleri yaparken dahi belli noktaları a priori dayanak noktası olarak belirlediğini kabul etmek gerekir. Buna göre bilim ilk olarak, bizden bağımsız olarak var olan fiziksel bir dünyanın bulunduğunu, bu maddi âlem hakkında bilgi elde etmenin mümkün olduğunu ve son olarak da bu maddi âlemin anlaşılabilir olduğunu kabul etmektedir.⁴⁵ Bu bağlamda bilimin işlevi, doğal süreçleri betimlemekle sınırlanmalı ve bilim, her türlü açıklama girişiminden kaçınmalıdır.⁴⁶ Nitekim Newton, kurduğu bilimsel sistemin, tabiatın kendisini değil sadece fiziksel hadiselerin bir tasvirini verdiğini, nesnelere gerçek mahiyetinin bizce bilinmediğini söylemektedir.

Bu noktada modern bilimin önermelerini belirlerken dayandığı “ölçüt” problemi ortaya çıkmaktadır. Max Planck’ın, “Ne ki realdir, ölçülebilir. Bu şu anlama gelir: Bilimde neyin teminat altına alınmış bilgi sayılabileceği hakkındaki karar, doğanın nesnellüğünde verilen ölçülebilirliğin eline bırakılır ve bu ölçülebilirliğe uygun olarak, ölçme usulünde aslî olan imkânlarla dayanır.”⁴⁷ Bu inceleme yöntemlerinin kabulü ise, salt duyuşal âlemlerle sınırlı kalmak ve maddî şeylerle ilgili olmayan her bilimi inkâr etmek anlamına gelmektedir.⁴⁸ Hâlbuki bilim, madde dünyasındaki belli olayların nasıl meydana geldiğini değerler yoluyla açıklamaya çalıştığından, bu olayların daha küllî bir açıklamasını mevcut metodolojiyle vermesi imkânsızdır. Bu anlamda bilimin tabiat hususunda genel geçer bir hakikat olarak iddia ettiği şey,

43 Bu ilkeye göre, dilsel bir ifadenin anlamli olarak kabul edilebilmesi, bu ifadenin doğrulanabilir olmasına bağlıdır. Yani, bir cümlenin ifade ettiği önerme ancak ve ancak analitik ya da empirik olarak doğrulanabiliyorsa, bu cümlenin anlamli olduğu söylenebilmektedir. Ural, Şafak, *Pozitivist Felsefe*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 52.

44 Koç, *a.g.e.*, s. 152.

45 Polkinghorne, John, *Daha Geniş Bir İnsani Bakış Açısından Bilimin Ötesi*, çev. Ersan Devrim, Evrim Yay., İstanbul, 1998 s. 108.

46 Ströker, *a.g.e.*, s. 39.

47 Planck, Max; *Modern Doğa Anlayışı ve Kuantum Teorisine Giriş*, çev. Yılmaz Öner, Alan Yay., İstanbul 1987, s. 22. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Koç, Yalçın, *Determinizm ve Mekan*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 1984, s. 17.

48 Guenon, *a.g.e.*, s. 130.

bu konudaki tek açıklama değil, mümkün açıklamalardan birisidir. Özetle burada bilimle ilgili olarak eleştiri konusu olan şey, bilimin âlem hakkında kendi metodolojisi içerisinde bir yargıda bulunması ve gelecekle ilgili ön yargıda bulunması değildir. Tabii ki onun fiziksel gerçeklikle olan epistemolojik ilişkisini, metodolojisine ilişkin kendi felsefî öncüllerinin sınırları tarafından belirlenen çerçevede kaldığı sürece kurması meşrudur. Fakat bu çabanın bizzat kendisi, mevcut fikrî iklimde bilime yer açmayı ve modern bilimin tüm bilgiyi tekelinde tutmak isteyen ‘bilimci’ tavrını tenkit etmeyi gerektirmektedir. Doğrusu Mantıkçı Pozitivizm’in en büyük çıkamazı, dar bir anlamda kognitif bir tecrübe anlayışını kabul etmesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁹ Bu durum akli sadece maddenin epifenomeni olarak gören fiziksel indirgemecilik olarak ortaya çıkmıştır ki, Prigogine’nin de önemle belirttiği gibi “bilimi sembolik aritmetik hesaplamalara indirgeyen pozitivist görüş kabul edilirse, bilim itibarını önemli ölçüde yitirecektir.”⁵⁰

Kartezyen felsefesinin ve ondan türeyen dünya görüşünün temelinde yer alan bilimsel bilginin kesinliğine olan inanç, onlarca yıldır bir devrim olarak sunulmaktaydı. Oysa 20. yüzyıl fiziği bize bilimde hiçbir mutlak doğrunun olmadığını, bütün kavram ve kuramlarımızın sınırlı ve tahmini olduğunu göstermektedir.

Bu noktada Polkinghorne’un tespiti oldukça önemli görünmektedir: “Bu bağlamda ben, sanki güvenilir bilginin tek kaynağıymış gibi bakılan bilimle ilgili abartılmış görüşle, eğer bilimcilik haline dönmesi sebebiyle kendisini de aşan bir hale gelirse verilen değerinin azaltılması gereken bir şeymişçesine bilimin önemini azaltan görüşler arasında bir orta yol bularak, aslında bilimin bunların hepsi olduğunu belirtmeye çalışmaktayım. Bilimin buluşları bizlerin elleri içine iyilik veya kötülük yapmakta kullanabileceğimiz gelişmiş güçleri vermektedir ve bilim adamları, akıllıca hareket etmek zorundadır. Bilimsel buluşları ve bunların sağladığı bakış açısını çok değerli bulmaktayım. Ancak bilimin ve her bilim adamının doğal bir arzusu olan anlayışla ilgili bu açığı kendi başına giderebilmeye imkân verebilecek yeterlilikte olduğuna da inanmıyorum.”⁵¹

Touraine’nin de ifade ettiği gibi, “modernist ideolojiden arda kalan, bir eleştiri, bir yıkım ve bir büyü bozumudur. Bir de yeni bir dünyanın oluşturulmasından çok, aklın yolunda birikmiş engelleri aşma istenci.”⁵² Kanaatimizce modern bilimin sağladığı başarıların bir anlam ifade etmesi ise aşkın

49 Koç, *a.g.e.*, s. 156.

50 Prigogine, Ilya, Stengers Isabelle; *Kaostan Düzene*, çev. Senai Demirci, İz Yay., İstanbul, 1996, s. 136.

51 Polkinghorne, *a.g.e.*, s. 87.

52 Touraine, *a.g.e.*, s. 47.

olanın yeniden kazanılması ve böylece beşerî bütünlüğün yeniden oluşturulmasına bağlıdır.⁵³

Sonuç

Modern bilim anlayışı, insanın bilgiye ulaşma çabasını duyuşal yetilerle sınırlandırarak, din başta olmak üzere onun manevî yönüne hitap eden alanları tasfiye edebileceği iddiasının sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu iddia, din ile bilim arasında birbirini yok sayan bir gerilim oluşmasına neden olmuştur.

Modern bilimin en temel iddiası olan mutlak gerçekliğe tek başına sahip olma düşüncesi ve buna ulaşmak için kullandığı “doğrulama” yöntemi oldukça eleştiriye açıktır. Aslında bugün geline nokta doğru lama kavramının tam olarak tanımlanamadığını ve tam bir doğrulamadan bahsedilemeyeceğini söyleyebiliriz. Şüphesiz bu durum bilimin değerini ve güvenilirliğini ortadan kaldırmamakta bilakis artırmaktadır. Yeter ki bilim, kendi alanını teoloji ve felsefenin ilgi sahasını kapsayacak bir şekilde genişletmesin ve âlemi anlamaya yönelik kendi dışındaki görüşleri dışlayarak toptancı bir tavır ortaya koymasın.

KAYNAKÇA

Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İzmir, 1999.

Barbour, Ian, *Bilim ve Din: Çatışma-Ayrışma-Uzlaşma*, çev. Nebi Mehdi, Mübariz Camal, İnsan Yay., İstanbul 2004.

Bolay Süleyman, Hayri, *Emile Boutroux'da Zorunsuzluk Doktrini*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1999.

Boutroux, Emile, *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında*, çev. Ziya Ülken, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1998.

Cahooone, Lawrence, *Modernliğin Çıkmazı*, çev. Ahmet Demirhan-Erol Çatalbaş, İnsan Yay., İstanbul, 2001.

Chalmers, Alan, *Bilim Dedikleri*, çev. Hüsamettin Arslan, Vadi Yay., Ankara 1997.

Eliade, Mircea,; *Images and Symbols*, trans. Philip Mairet, Search Book, New York 1969.

Feyerabend, P., *Özgür Bir Toplumda Bilim*, çev. Ahmet Kardam, Ayrıntı Yay., İstanbul 1999.

-----, *Yönteme Hayır*, çev. Ahmet İnam, Ara Yay., İstanbul, 1991.

Feynman, Richard, *Fizik Yasası Üzerine*, çev. Nermin Arık, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 1995.

Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2010.

⁵³ Cahooone, Lawrence, *Modernliğin Çıkmazı*, çev. Ahmet Demirhan-Erol Çatalbaş, İnsan Yay., İstanbul, 2001, s. 367.

- Guenon, R., *Modern Dünyanın Bunalımı*, çev. Mahmut Kanık, Hece Yay., İstanbul, 2005.
- İnam, Ahmet, "Bilimi Eleştirmek", *Felsefe Dünyası*, 5, Ankara, 1992, ss. 2-15.
- Koç, Turan, *Din Dili*, Rey Yay., Kayseri, tsz.
- Koç, Yalçın, *Determinizm ve Mekan*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 1984.
- Kuhn, T., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyuş, Alan Yay., İstanbul, 1982.
- Kutluer, İlhan, *Bilimsellik Üzerine*, Beyan Yay., İstanbul, 1983.
- , *Modern Bilimin Arka Planı*, İnsan Yay., İstanbul, 1985.
- La Chatlier, Henry, *Tecrübi İlimlerde Metoda Dair*, çev. Avni Yakalıoğlu, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.
- Medavor, P. B., *The Limits of Science*, Herper Publishes, New York, 1986.
- Nasr, S. Hüseyin, *İnsan ve Tabiat*, çev. Nabi Avcı, Ağaç Yay., İstanbul, 1991.
- Planck, Max, *Modern Doğa Anlayışı ve Kuantum Teorisine Giriş*, çev. Yılmaz Öner, Alan Yay., İstanbul, 1987.
- Poincare, H., *Bilim ve Varsayım*, çev. Fethi Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara, 2001.
- , "Kanunlar Tahavvül Eder mi?", çev. M. İlhami, *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, İstanbul, 1927.
- Polkinghorne, John, *Daha Geniş Bir İnsani Bakış Açısından Bilimin Ötesi*, çev. Eran Devrim, Evrim Yay., İstanbul, 1998.
- Prigogine, Ilya, , Stengers Isabelle; *Kaostan Düzene*, çev. Senai Demirci, İz Yay., İstanbul, 1996.
- Pyysiäinen, Ilkka, "Mind and Miracles", *Zygon*, 37, Chicago, 2002, ss. 729-740.
- Quinton, A. M., "The Problem of Perception", *Perceiving Sensing and Knowing*, (Ed. Robert J. Swartz), University of California Press, London, 1964.
- Russell, Wallace, "Beyond Scientism", *Zygon*, 2, Chicago 1967, ss. 152-165.
- Schleiermacher, Friedrich, *On Religion*, trans. and ed. by Richard Crouter, Cambridge University, Cambridge, 1988.
- Searle, John R., *Zihin, Dil ve Toplum Gerçek Dünyada Felsefe*, çev. Alaattin Tural, Litera Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Ströker, E., *Bilim Kuramına Giriş*, çev. Doğan Özlem, Gündoğan Yay., Ankara, 1995.
- Swinburne, Richard, *The Concept of Miracle*, St. Martin's Press, Macmillan, 1970.
- Touraine, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Hülya Tufan, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1995.
- Tuna, Korkut, *Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1993.
- Tunç, M. Şekip, *Bir Din Felsefesine Doğru*, Türkiye Yay., İstanbul, 1957.
- Ural, Şafak, *Pozitivist Felsefe*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Yıldırım, Cemal, *Bilimsel Düşünme Yöntemi*, Bilgi Yay., İstanbul, 1997.